

Irodalmi Szemle.

Tizenhét év Erdély történetéből.

(1849 július 19 — 1866 április 17. Irta: *Ürmössy Lajos*. Ára: 6 frt.)

Inkább tárgyánál, mint tartalmánál és formájánál fogva érdekes könyv az *Ürmössy Lajos* munkája. Az a tizenhét év, a mit felölel, szomorúan emlékezetes, bár kevésbé ismert, nagyobb igényű munkában még nem méltányolt része fajunk és államiságunk históriájának. *Ürmössy* szorgalmas és lelkiismeretes adatgyűjtő, rutinos publicista, a ki napjaink politikai, társadalmi és közgazdasági kérdéseiben otthonos; — de nem történetíró. Ez a zordonnak tetsző ítélet nem akarja becsémélni munkája érdemét, sem ócsárolni talentumát. Könyvének figyelmes átolvasása tagadhatatlanul sok tanulsággal, nem csekély ismeretgyarapodással honorálja a fáradságot; nem revelál történetíró, a ki adataiból képet fest. A históriának külső jelenségei: az e s e m é n y e k annyira lekötik teljes figyelmét, annyira maguknak foglalják le egész érdeklődését, hogy az, a mi az eseményekben ok és lényeg, alig kerül szóba, alig talál csak stereotyp fölemlítést is. Hogy világosabban fejtszem ki magamat: *Ürmössy*nél az esemény nem folyamánya valamely oknak, mely határaiban szintén okká válik, hanem pure et simpliciter csak esemény. Innen van, hogy a míg könyvében, nem ugyan valamely szigorú és kifogástalanul logikus módszer kapcsán, föltaláljuk az 1849—1866 évek minden eseményét, addig az események valódi illusztrációit sajnosan kell nélkülöznünk.

Annyi vádat halmoztam föl néhány sorban, noha a munkát, ismétlem, érdekesnek és érdemesnek tartom, hogy véleményemet kissé részletesen kell megokolnom.

A ki csak kissé részletesen is ismeri az 1849—1866 évek eseményeit, az első szempillantásra már látja, hogy a szóban forgó aera egymástól két, még a czélokban is különböző időszakot foglal magában. Az első időszakot: a *Verwirkungs-theorie* majdnem tíz évre tehető aeráját, nemcsak a forradalom készítette elő, hanem a forradalmat megelőző néhány évtized is. *Metternich* herczeg nemcsak időben elődje *Bach* bárónak, de szellemben és törekvésekben is. Más-más eszközökkel har-

czoltak ugyanazokért a czélokért, a minthogy a két ember egymástól nagyon különböző két individuum volt. De a viszonyok is egészen mások voltak. Metternich Napoleon hadjáratai alatt lón Ausztria első miniszterévé. Része van a szent szövetség létrehozásában és főrendezője volt a koronás fők bécsi congressusának. Mindig a legitimitás lovagja volt, születésénél, nevelésénél, talentumánál fogva. Politikai eseménye a meglevő állapotok conserválása. Egyébként inkább diplomata, mint politikus. Az erős, egységes Ausztria megvan ugyan politikai programjában, de megteremtésével igen keveset vesződik. A belügyi kérdések, lettek légyen bármilyen fontosak és életbevágók, nem az a tér volt, a melyen ő versenyt futni akart. Hitte és hirdette, hogy egész Európának providentiája. Diplomatiái íratának néhány vastkos kötete tanúbizonyság a mellett, hogy szerepét nemcsak ügyesen, de talentummal is játszta. Bach pályája más csapáson indult. 1848 kezdetén alig ismert és valószínűen elégedetlen fiskális, a ki Ausztriának alkotmányt kíván. A bécsi forradalom pattanja ki az ismeretlenség homályából. Előbb igazságügyi, később belügyminiszter. Tíz évi belügyministersége arról tanúskodik, hogy otthonosabb a jogi, mint a politikai igazságokban. Tanult, szellemes fej, a mint azt alkotmántheoriái bizonyítják. Talentuma és a viszonyok egyaránt a belügyi kérdések terére úttáltak. Ausztria most nem Európát rendezi, mint 1815-ben, magának kell rendezkednie. Királyságait és tartományait forradalom söpörte végig. Nincs mit conserválnia. Meg kell teremtenie a dolgok új rendjét a tartósság garantiáival.

Im az alkalom, hogy a theoretikus a politikában nagy, döntő szerepet játszik. Könnyen elhitethette magával, hogy a letiprott forradalom ok és alkalom lehet a monarchia egész területének, minden fajta nemzetének egy és ugyanazon kalap alá vonására. Előbb természetesen meg kellett torolni a lázadást; vérontással, nyomorgatással kellett még nevelni a vér és a nyomorúság özönét. A megtorlás lett volna fundamentuma a dolgok czélzott új rendjének. Ezután következett az egész monarchiára illő, a különböző területek és népek érdekeinek egyaránt megfelelő alkotmány. Ezzel a kísérletezéssel tíz év telt el. Magyarország és a tőle elszakított Erdély a Bach alkotmányát nem találta, a mint hogy nem is találhatta olyan magához valónak, a minő volt Szent-István kilencz százados alkotmánya. De minthogy a kéretlen ajándékot, nem volt módjában visszaútasítani, türte, hogy érdemetlenül akarata ellenére üdvözüljön általa.

A második időszak az elsőtől legkivált abban különbözik, hogy kérdésessé válik Ausztriának nem csupán nagyhatalmi állása; de létele is. A lefolyt tíz év alatt a külügyi viszonyok változása s az áldatlan kísérletezések egyaránt közrehatottak arra, hogy a monarchia súlyos, szinte tarthatatlan helyzetbe sodrassék. Szemmel láthatóképen jelentkeztek a dekompoziczio tünetei. Bach kelleetlenül átment a diplomaciai pályára, hogy helyet adjon más theoretikusoknak. Még néhány

alkotmány theoriára volt szükség, hogy kénytelen-kelletlen átlássák a kísérletezések meddő voltát.

Legfőbb vonásokban ezek történetek tizenhét év alatt. Ez azonban csak egyik fele a históriának, ezekből csak a kísérletező hatalmat ismertük meg. A másik fele a históriának a kísérletezés tárgyát tevő nemzet; annak hallgatag ellenmondása, az úgynevezett *passiva resistentia*.

Ürmössy könyve érdekes s a mi viszonyaink között majdnem teljesnek mondható adattárát adja a leírt korszaknak. Könyve tanulságos az olvasónak és hasznos léssen annak, a ki majdan a korszak teljes képének megrajzolására vállalkozik. Mi pedig, kiket ezek a kérdések oly közléről érdekelnek, hálásak lehetünk Ürmössy iránt, hogy bár nem kitűnő, de hasznos és derék munkát végzett.

Junius.

Az indogermán hangtan mai állásáról.

Irtta Petz Gedeon dr. Budapest (Franklintárs.) 1893. 37 lap.

Nem mulaszthatom el, hogy szélesebb körben ne ismeressem ezt az értekezést, a mely eredetileg a «Nyelvtudományi Közlemények» XXIII. kötetében jelent meg.

Közlönyünk mult évi 8. füzetében (471—473) rámutattam volt arra a nagy haladásra, a melyet a tudományok egyik legfiatalabbika, az összehasonlító nyelvtudomány, Bopp óta tett. Kiemeltem volt, hogy Brugmann Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen című műve „valóságos égető szükségét pótolta“, miután ma már nemcsak Bopp úttörő, hanem Schleicher összefoglaló művei is messze túl vannak haladva.

Minden tudomány terén szükség van időnkint összefoglaló, a haladást jelző s az előbbi állapotokkal egybevető, tájékoztató művekre. Ilyen Brugmann említett műve. Ámde e nagyterjedelmű, mély tudományú és költséges munka kevésnek hozzáférhető, szükség van rövidebb, ha szabad mondanom népszerűbb ismertető munkákra, a melyeknek azonkívül még az a hivatásuk is van, hogy az új tudománynak toborzzanak nálunk híveket, követőket, mert bizony, fájdalom, nálunk még igen sok tudománynak felette kevés követője van.

Elismerésre méltó dolgot cselekedett tehát jőnevű fiatal tudósunk, a mikor Szénássy és Bartal nyomdokaiba lépve, az árja vagy indoeurópai összehasonlító nyelvtudomány haladásának egy igen nevezetes részével ismerteti meg a magyar közönséget.

Petz főleg Brugmann, Collitz, Bechtel művei nyomán tárgyalja az indoeurópai hangtan mai állását. Az úgynevezett új-